

Lo dèute de Paco

Tusti. Tusti del mai que pòdi sus las parets de carbon. E plan sovent, me fa parierà que s'espotissiái lo grand Jaime amb lo bec de ma pigassa. Vèsi sa cara que s'espeta coma un melon d'aiga tròp madur. Sabi que deuriái pas. Mas aquò me balha de vam per contunhar de cavar e d'emplenar las bariòtas¹ amb la minièra.

Al pus prigond de la mina, sèm piéger que de garris². Manejam la pigassa de l'alba al vèspre, fins a çò que s'escampessem sus nòstras palhassas. Quand sortissi, ai quitament pus lo vam per manjar, e vèsi lo grand Jaime que richoneja³, estent qu'es per el autan

1. **bariòta**: carriòla pichòta amb una sola ròda per carregar de tèrra.

2. **garris**: lo ratum.

3. **richonejar**: rìre amb mariditge.

de *pesos* esparnhats. Çò que manjam pas uèi, l'aurem deman dins las nòstras escudèlas.

Sèm pas los sols enfants que trabalhan dins la mina. Mas nautres, sèm a despart. Trabalham sonque per Jaime, lo mèstre. Los autres, un còp fòra de la mina, li devon pas pus res. An quitament una paga que pòdon balhar a sas gens¹. Nautres los orfanèls, sèm estats reculhits per Jaime ; es el que nos albèrga e que nos noiràs. Del còp sèm los sius esclaus !

Quand moriguèt lo miu paire, deviá d'argent al mèstre. Alavetz a dich que ara me fa mestièr de lo remborsar. E desempuèi, soi a cavar... a cavar coma un darbon².

Sèm sièis que vivem dins lo cabanon de Jaime, sièis orfanèls : los tres fraires Diaz, puèi Pedro, emai lo Domingo. El es mon sol amic. Senon aici, entre nautres, aquò's cadun sos afars. Jaime buta a la ròda per que se cerquèssem brega³. Atal es per el mai aisit d'èstre obeit. A quitament encargat Pedro, lo mai vièlh, de nos susvelhar. Pedro quita pas de nos mandar de bacèls per pas res... e se fa servir coma un mèstre el tanben, senon mèfi als còps de pè e a las esplumassadas. Coma

1. **sas gens** : son paire e sa maire.

2. **darbon** : bestiòta negra que cava de galariás (sinonime : talpa).

3. **cercar brèga** : insolentar, provocar una batèsta.

s'èra pas coma nautres un orfanèl, un esclau tengut de trigossar fins al darrièr badalh !

Dins la mina, l'escur es encara mai negre que la nuèch. Aicí i a pas jamai d'estelas. A pron pena se nòstres pichòts lumes d'acetilèn capitan d'esclairar las galariás. Amb lor paure calelhejar. Soi tot susant. Manèji la pigassa e pensi a las filhas. Las dardalhadas blancas del lume sus lo cresten del carbon, sembla que dançan, coma lo còs d'una femna que sortís del rio, cuberta de gotetas d'aiga.

Tòrni veire las filhas del Carnaval, aquelas qu'ai vistas quand fadejavan per la fèsta de Segamosso. Amb las lors dents en gotas de lach e las lors cambas tan longas e finas. Se o vòli, las pòdi veire dançar d'oradas. N'i a pron de barrar a mitat los uèlhs mentre que mos braces tabassan e tabassan encara la muralhassa negra.

D'aquò me ven, segur, un sorrire ninòl ; mas aici, totes se'n garçan per de que totes manejan la pigassa... en sarrant las dents, en bufant, en escupissent, o alara en delargant de renecs coma lo vièlh Ernesto que crida d'escòrnas a la mina d'oradas de temps. « Garça de carbon ! Fotralàs de trauc de garri ! Pudariá de

pigassa ! » mentre que tusta sempre mai fòrt sus la
minièra negra que tomba dins la bariòta.

Domingo tossís. L'ausissi dins la galariá a costat.
Sa votz capita quitament de passar maldespièg lo bruch
d'infèrn de las pigassas e de las palas qu'emplenan las
bariòtas. Es una tos rauca e inacababla, parièr que se
sos lèus¹ se volián arrancar de son còs e s'escapar per
la boca. Sabi que deuriá remontar per bèure. Mas Jaime
es amont, lèst a tabassar tot orfanèl que sortiriá davant
ora. Serva un bèl manon de claus tengut per un anèl
de ferre, e es amb aquò que tabassa. E cada clau es
una poncha que vos arranca la pèl del morre. O alara,
manda Pedro per que se bandigue en picant amb sos
ponhs durs coma de pèiras.

Domingo tossís e tossís encara. E aquò me raspa
lo fons del cap. Lo voldriái escanar per que cale. Pòdi
pus quitament pensar a las filhas. Me prusís de tossir
ieu tanben, coma se tota la posca de carbon me dintrava
sul pic dins lo pièg².

Deslargui tot. La pigassa tusta en bronzissent lo
fons de la bariòta... mas lo vièlh Ernesto, es a pron
pena se vira lo cap. M'encorrissi cap a Domingo, lo

1. **lèus** : palmons.

2. **pièg** : peitrina.

tirassi de-long de las galariás. Cal qu'alene. Cal que bègue. Lo buti, quasi. Es tant alassat que sos pès truncan cada pèira.

Fin-finala sortissem a l'aire liure. Jaime es aquí. Leva sas claus, lèst a tabassar. Udòli :

— Nani ! Cal que begue ! Daissa-lo que se pause senon vai crebar !

Las labras de Jaime se coflan, marridas, coma lo papach d'un gal combatent :

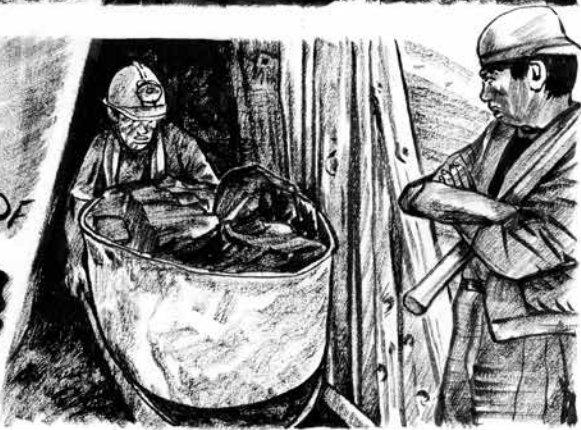
— E qual farà sa besonha, d'aquesta passa ? Creses que vos noirissi per far pas res ?

— Trabalharai una ora de mai !

Las paraulas m'an escapat de la boca. Las regreti ja. Mas Domingo aviá tròp besonh de bèure.

— A ton grat, Paco. Se vòs jogar los eròis...

Piqui sus l'espatala del miu amic e tòrni a las galariás sens manca aver engolit un sol degot d'aiga. Non ! Vòli pas jogar los eròis ; quasi ne plorariái de dèure demorar dins aquel trauc de garri una orada de mai. Mas me disi que Diu nos agacha... qu'ai plan fach per Domingo. Sèm pas de canhs. E ne vòli pas venir un.

Mormolheji entre mas labras secas :

— *Señor Jesús*, manda-me las filhas mai faròtas !
Fai-me veire sus mon cinemà las possas d'Estrella Bario que los pus grands l'an vista se banhar tota nusa dins lo Rio Basso. Fai-me veire totas las gandaulas d'aqueste país ! E sabes plan que son pas de manca dins aquel país de *mièrda*.

Quand tòrni de la mina, los braces tan me dòlon que semblan de margues de pigassas alisats, empeirats. Capiti pas pus de plegar las mans, dubèrtas coma de cauquilhas.

Dins la cabana de tòla, son ja totes aquí a forrupar la sopa. I a ren que Domingo que m'a esperat. Pedro m'agacha d'un biais trufarèl :

— Tè, vaquí Paco, lo nòstre eròi !

E aqueles tres ases de Diaz se botan a richonejar. Segur, Jaime lor a ja contat tot. Caldrà far mèfi ! Aicí, te veson d'un uèlh marrit s'un còp ajudas qualqu'un mai. Aquò's far la filha... Al contra cal jogar de son masclum, èstre rufe coma l'acièr de nòstras pigassas.

Domingo me porgís un tròç de sa bonheta de milh.

— Manja ! Ai tan tossit que pòdi pus engolir res.

Pedro se trufa :

— Los dos *pedòfis* se fan de graciosetats !

Los autres richonejan. Domingo esquicha amb sos dets l'escudèla de ferre. Lo retèni de l'agach.

— Bolegues pas. Espèra pas qu'aquò !

Sabi que Pedro a besonh de tustar... Es lo siu biais per susportar aquesta vida d'esclau. Ten dètz-e-sèt ans d'edat. Ja fa sièis ans qu'es dins las àrpias de Jaime. N'i a pron per qu'ague fach d'el un canh acarnassit, un mastin¹ qu'escumeja se son mèstre li ditz « mossega ! ».

Mangi plan-planet, mastègui ben cada bocada. Ausissi pas mai çò que conta. Ai pas lo vam per que se peltirèssem. M'esperfòrci tròp per gardar los uelhs dubèrts e tombar pas aconsomit avans d'aver acabat ma pitança.

Buenas noches !

Uèi sèm dimenge. La mina es barrada. Mas nautres devem demorar dins l'obrador per netejar las esplechas e radobar tot. Los orfanèls apartenon a Jaime. Son sos servicials. Devem tanben far nets los dos membres del cabanon de tòla.

I a res que Pedro que n'es dispensat. Pòt anar jogar a las cartas amb lo patron e quauques adults. Alara fa lo

1. **mastin** : canh de garda de granda talha (en francès : molosse).

gloriós e sortís del cabanon en nos sonant « las pichòtas sirventas ».

Pòt dire çò que vòl! Aquò fa de ben que nos daisse estar! I a mai que lo carbon per ofegar los lèus! Quitament se sabem que vai tornar anuech per l'INSPECCION amb sas onglas que las daissa créisser per que sos bacèls fagan de marcas.

Una paraula de mon paire me tòrna a la mementa : « *Señor Jesús*, de qu'avem ben poscut far ? Es alavetz un pecat tan grand d'èsser paure ? » Tornava sempre dire aquò. Cal apondre qu'aguèt pas ges d'astre.

Del temps qu'èra pacan a Pessadina, i aguèt tan d'annadas de secada que son ortolalha se rabinava. Capitava pas de ganhar un sol *peso*. Alara decidèt qu'aniriam s'embauchar dins las minas de Topaga...

Per poder s'estalar, faguèt manlèu a Jaime de l'argent que deviam puèi remborsar amb las nòstras pagas. Mas a pron pena trabalhava dempuèi dos meses que la mina lo prenguèt. Una galariá s'afondrèt e el moriguèt estofegat... coma un garri jos de toneladas de gravas.

Cada jorn, quand davalí al fons, me disi qu'es l'ataüic¹ de mon paire. Ela l'a agantat, mas ieu m'agantarà pas. Tre qu'aurai pagat mon dèute al patron (estent que lo pagarai ! soi onèste, pas un raubaire !) me'n anirai fins a Bogotà per far fortuna.

Domingo coneis de còr totes los mejans qu'ai trobats per venir ric a la vila granda. Mas cada dimenge, vòl que los li tòrne dire... Ditz que sabi far lo contaire. E quora m'escota, tossís quasiment pas pus.

Es lo primièr còp qu'un autre manit – vòli dire un qu'es pas orfanèl ! – me manda una paraula aprèp la jornada. Se sona Tio e es gibós. Ven a la mina dempuèi pas gaire... E encara, ven res que lo tantòst, que la matinada es a l'escòla. El, se fa lo carbonièr, es sonque per remplaçar son paire qu'es malaut...

Tio m'a felicitat. Ditz que soi estat fòrça valent d'aver trabalhat un pauc mai per que lo mieu amic se pòsque pausar. L'ai ajudat el tanben. Li ai mostrat lo biais de téner la pala per emplenar mai lèu la bariòta. Me'n vau far un amic. Sap legir e comptar. Me poirà ajudar. Ai una idèa dins lo cap.

1. l'ataüic : la caissa d'un mòrt.

Lo ser en partent de la mina, demandèri a Jaime quant li deviái, qunt èra lo dèute de mon paire.

— 10 000 *pesos* !

— E quant gasanhi cada jorn ?

— Te laguies pas ! rebequèt Jaime. Compti per tu.

— Non ! Vòli saber...

D'obrièrs se tanquèron per nos espinchar. Alara Jaime foguèt cogit de respondre :

— 500 *pesos*, coma totes los manits. E ne cal levar 300 per ta pitaça... Siás plan avançat, ara, tu que sables pas sonque chifrar.

E partèt en richonejant amb sa còla.

— Ague fisança dins ton patron ! Te o dirai quora seràs liure. Siái un òme onèste... e bon crestian... per ma fe ! ajusta Jaime.

Ara, cada jorn quand davalí al fons, Tio lo gibós me fa lo compte de çò qu'ai remborsat. Dimenge venguèt quitament a l'obrador e me mostrèt lo biaís de carcular amb las chifras. O encapèri pas tot. Mas li fau fisança.

— Trabalha encara dos meses ! me diguèt... e puèi seràs liure. Li auràs remborsat tot. Te poirà pas mai reténer.

Dempuèi, cada còp que m'enfonsi dins aquel trauc de carbonalha, ai idèa que servís a quicòm. Vòli pas mai ésser un orfanèl. Vòli ésser un dròlle liure. Se soi plegat en dos, se fotji¹ a me desmargar los braces, s'ai la garganta que crema de set e de posca de carbonilha... es pas per res. Pagui mon dèute, aquel de mon paire. E sabi qu'es aquí, el tanben, e que m'apara. Se lo fustatge cracina, s'esclaparà pas. Esperarà que me fugue enanat, e agantarà puslèu Pedro que s'amerita pas melhor.

Tot en fotjant, parli tot solet entre mas maissas :

— Un còp qu'aurai pagat, me'n anirai per ganhar de milierats de *pesos* a Bogotà. Puèi tornarai dins una autò bèla per rescatar la libertat de Domingo.

Dos meses, aquò's long, mas tendrai lo còp. Cada jorn que s'escola es un jorn ganhat. Tio me balha de còr. Sus una de las pòsts de la cabana, a engravat amb lo cotèl una rengueta de croses per los jorns que fan manca. E cada còp que tòrni de la mina, enròdi la crotz amb la poncha d'un calhau. Atal, lo temps passa mai lèu !

Jaime se maina que soi en trin de li escapar. Alara se revenja sus ieu. Las causas mai rufas, las òbras mai embrutissentas, es sempre a Paco que las demanda. Mas

1. **fotjar** : trabalhar a còps de pigassa.

me tènì quiet. Cada còp que el me crei envergonhar, me sentissi mai fòrt.

Uèi, farà tot-bèl-just un mes. La mitat de las croses es ja tota enrodada. Alara en tornant del trabalh, demandèri a Jaime amb fiertat :

— E ara, quant vos devi ?

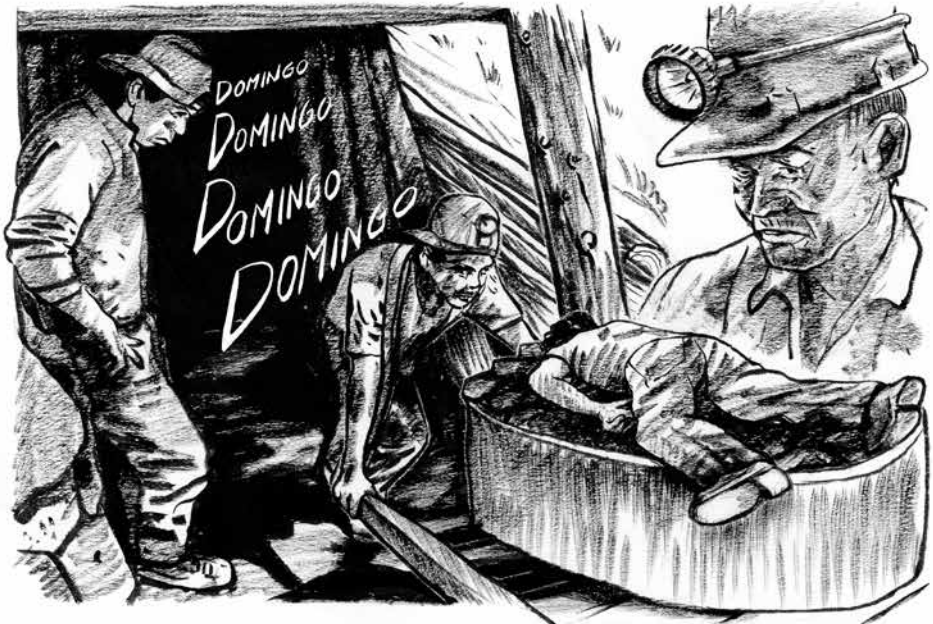
— O vòs saupre de-vertat ?

— Òc, rebequèri. Vòli saupre quora serai liure.

— Va plan ! respondèt. Te vau far lo compte.

Dintrèt dins la cabana e agachèri Pedro e los fraires Diaz amb un pichòt sorrire. Mas quand tornèt, aviá pas de papafard. Sonque dins sa mans lo margue d'una pigassa. E se botèt a me trucar, fins a me daissar coma un molon de pelhas pel sòl, de pelhas ensagnosidas. Domingo ensajèt de m'aparar, mas Pedro li mandèt un còp de ponh. S'espatarrèt pel sòl, còsta ieu, amb de lagremas. Aviái lo cap que virava, los uèlhs que cremavan... Mas ausissiái encara dins mon suc los fraires Diaz que richonejavan.

Meteguèri dos jorns per me reviscolar. Dos jorns onte podiái pas mai téner drech sus mas cambas. Domingo me deviá ajudar per cargar los vestits e engolir la sopa. Dos jorns perduts per remborsar mon

dèute. Mas lo tresen jorn, en sarrant las maissas, tornèri a la mina.

Tio a pas agut besonh d'explicas. Aviá ja tot comprès. M'a dich que Jaime èra un messorguièr e que deliurariá pas jamai sos orfanèls. Los fasiá se descarcassar al fons del trauc de garri fins a çò que i poirigon.

A apondut que benlèu mon paire li aviá pas jamai degut autan de moneda. Ai respondegut qu'aquò fasiá pas res. Voliái aver la consciéncia quieta. Trabalhariaí encara un mes, e puèi me daissariá me'n anar, o alara lo tuariaí.

— Sabes, quand ai la pigassa dins las mans, tusti dur ; e son cap a pas la duretad de la pèira de carbon.

Domingo a trespasat. Sa pigassa li a escapat dels dets e s'espatarrat dins sa bariòta al mièg dels cairals de carbon. Atal... tot en un còp... sens solament dire quicòm a degun. Sens un adieussiatz.

Lo doctor diguèt qu'èra, segur, per encausa de sos lèus. Beguèt un gòt amb Jaime e s'entornèt al vilatge. Coma lo crosavi sus lo camin, baixèt los uèlhs. Voliá pas sosténer mon agach. Los adultes fan pas res per nautres. Viran lo cap e nos daissan crebar.

Anuèch ai racat tot çò qu'aviái engolit... e soi anat passar la nuèch còsta lo cròs que li avèm cavat, un pauquet en subre de la mina, per de dire que perde pas de vista aquela brutariá de carbon.

Aurai pas mai son sourire per m'ajudar a cocar las darrièras croses sus la pòst. Aurai quitament pas a tornar dins aquel país oblidat de Dieu per lo venir desliurar. S'es desliurat el, tot solet. Mas es per el que capitarai, per qu'aguèsse la fiertat de saber que la mina nos a pas agantats totes. E li bastirai una tomba bèla tota enflorida sus las roïnas d'aquel trauc de garri.

Tio m'a pas daissat. Es demorat, quitament lo jorn que son paire garit es tornat a la mina. Li a demandat de trabalhar encara un briu. A pas volgut dire per de qué, mas ieu sabi ara qu'es un amic vertadièr. Tio lo gibós parla pas gaire. Sovent se rotla en pelòta coma los eirices¹ per dire al mond que los ama.

Deman, es lo darrièr jorn. Mostrarai a Jaime las croses engravadas dins la fusta e li dirai que me'n vau.

— Nani, m'a dich Tio. Lo patron se trufa de tas croses ! Te trucarà fins qu'a çò que pòsques pas pus bolegar.

1. **eiric** : bestiòta campanhòla cubèrta de ponchons per s'aparar.

— Alara lo matarai.

— E aniràs dins la carce. Aicí la poliça fa pas justícia als manits. E encara mens als orfanèls de Jaime. Ai una altra idèa : vau t'ajudar per t'enfugir.

— Se fau aquò, totes diràn que soi un raubaire e qu'ai pas remborsat lo dèute.

— Non ! Mostrarai las chifras a mon paire e a totes los de la mina. E puèi, de tot biaís, crèsi pas que Jaime ane contestar. Sap tròp plan qu'es una faribòla, aquel afar de dèute.

Tio m'a ensenhat lo siu plan. D'un mes en rè, aviá espinchat totes los vai-e-vèni de la mina. Aviá tot previst per ieu.

Es ma darrièra crotz. Vau me'n anar. Lo nòstre plan pòt pas falhir. Tio a combinat tot. Es pichòt lo gibós, mas es un finòcho. A l'ora de davalat per lo darrièr còp dins lo trauc, m'a dich en risent :

— Tòca ma giba ! Se ditz qu'atal òm es benastrat.

Ai fregat son esquina tòrsa e ai comprès çò que deviá viure, de-còps-que-i-a.

— *Adiós*, Tio. Quora tornarai, me coneisseràs pas tan serai plan vestit. E caminarai lo cap plan drech, las labras en cuol de galina, coma fan lo mond de la vila.

Tio rigolejèt. Aquò me rescaufèt lo còr, estent que l'aviái pas sovent vist que risiá.

Agantèri ma pigassa e tustèri coma jamai aperabans, coma se voliái tuar la mina d'un còp de ponhal al còr, aquela mina que m'aviái raubat mon paire e mon amic. Tustèri per susportar mon espèra, en me tornant dire qu'èran los darrièrs còps de pigassa, las darrièras oras de ma vida d'esclau.

Mas quora Tio tossiguèt (èra aquò lo senhal!) m'encorriguèri defòra en udolant. Cridèri qu'èra tombat inanimat e qu'èra als darrièrs badalhs¹ coma o èra estat Domingo. Faguèri tan de bosin que Jaime e totes los adultes an corregut. Dins lo chafaret, n'ai aprofiechat per landar al camion. Tot se passava coma Tio o aviái previst. Èra cinc oras manca dètz e la vièlha pastiera² Ford s'aprestava a s'amodar³.

En dos sautadets me retrobèri al mitan de la tina de carbon. M'aprefondiguèri als tres-quarts mentre que lo menaire⁴ anava s'entresenhar. Degun pòt resistir a

1. **darrièrs badalhs** : darrièras alenadas d'un qu'es a morir.

2. **pastiera** : remòrca d'un camion o d'un tractor.

3. **s'amodar** : se'n anar, prene la rota (per una veitura).

4. **menaire** : aquel que mena una autò o un camion.

l'espetacle d'un auvari dins una mina ! Lo malastre atrai sempre las gens coma de moscas.

— Aquò's pas res ! udolèt Jaime. Res qu'un dròlle que s'es estavanit. Son de catas-banhadas, aqueles manits !

Un pauc deçauput, lo menaire a escalat dins la cabina del vièlh camion Ford. Lo motor a roncat... e me soi fach mai pichòt encara. Pasmens, aviái la cara que despavava un bricon al mièg dels cairals de carbon.

E es aquí que me veguèt...

Mentre que lo camion manobrava per engulhar la rota de la vila, lo grand Pedro sortissiá de la mina. Butava sa bariòta e mandèt un agach luenchenc al camion que se'n anava. Sos uèlhs crosèron los mius. Èri fotut.

Pedro escampèt tot. Se botèt a badar coma s'anava cridar, e se virèt cap a Jaime. Mas ges de son sortiguèt de sa garganta. Escupiguèt sus las pèiras de carbon. Puèi tornèt butar la bariòta cap a las grandas piramidas carbonièras... Coma se res non èra.

Ja lo vièlh Ford s'aluenchava sus lo camin de posca... E maldespièg tota aquela rocassilha negra que m'enrodava, maldespièg las nivoladas de suèja que

montavan del dralhòl, lo cèl dins mon cap èra tornamai tot blau. Pedro aviá trencat la pacha. Èra pas pus un esclau. Dins l'avenidor, quora tornarai ric de Bogotà, aurai un novèl amic de venir quèrre.

Votz

Occitan gascon
David Grosclaude

Occitan lemosin
Patrick Ratineaud

Occitan lengadocian
Ives Durand

Acabat d'estampar en França
Depaus legal : junh de 2019